

אתר דעת * לימודים * גיליון 20 * תשפ"ה * 2024-25

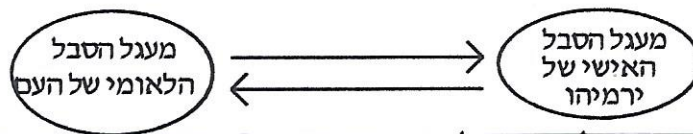
התמזגות הכאב האישי והלאומי בנבואות ירמיהו

ד"ר ציפורה שויצקי

מכללת אורות ישראל

"אל תבטחו לכם אל דבר השקר לאמר:

היכל ה', היכל ה', היכל ה' המה"¹

א. "שבר על שבר נקרא"
ב. "שדדה כל הארץ פתאם"

א. "מעני, מעני, אחולה, קירות לבי
ב. המה לי לבי, לא אחרישי"

סבל אישי וסבל לאומי

"קול שופר שמעתי נפשי תרועת מלחמה...

"שדדו אהלי, רגע יריעתי"²

נבואת השליחות שהוטלה על ירמיהו גרמה לו זעזוע פנימי עמוק שהרי כגורל עמו גורלו שלו, ובצרת האומה יצר לו. יש שהזדהותו של הנביא עם סבל העם באה בצורת קריאה לעם לחגור שקים ולספוד "על זאת חגרו שקים ספדו והילילו"³. או שהוא שם עצמו שופר האומה ומקונן בשמה בלשון רבים "אוי לנו כי שדדנו"⁴. הנביא אינו מסוגל להירגע "כי קול שופר שמעתי נפשי תרועת מלחמה". ורד"ק מפרש ד"ה "שמעתי נפשי": למה לא אוכל להחריש כי את נפשי שמעת קול שופר ואמר 'נפשי ולא

¹ ירמי ז', 4

² ירמי ד' 19-20

³ ירמי ד' 8

⁴ ירמי ד' 13

~~~~~
 אמר 'אזני', כי עדיין לא שמעו אזניו, עדיין לא בא האויב, אבל נפשו שמעה בנבואה. ירמיהו בנפשו
 ובליבו חש ושומע בחדות נוקבת באסון שאמנם רחוק עדיין ולכן אין הוא יכול לשתוק: "פתאום
 שדדו אהלי, רגע יריעתי"⁵, האסון יגיע בפתאומיות. הנביא חש שזה אסונו ולכן הוא אומר: אהלי,
 יריעותי בלשון מדבר.

הנביא מלא צער, הוא משתף עצמו בצער עמו, הוא רוצה להשתחרר מתמונות הזוועה שעומדות לנגד
 עיניו. הוא מתפלל אל ה' ושואל עד מתי זה ימשך? וה' עונה: "כי אויל עמי, אותי לא ידעו. בניס
 סכלים המה ולא נבונים המה. חכמים המה להרע, ולהיטיב לא ידעו"⁶. תשובה חריפה וקשה ורד"ק
 מפרש: ואחר שאינם יודעים את ה' ולא עושים מצוותיו, חכמתם היא עורמה ותחבולה להרע, לא
 להטיב. אבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר.

בימי יאשיהו נמצא ספר התורה האבוד⁷. באספת עם חגיגית וגדולה נכרתה בבית המקדש ברית
 לקיים את הנאמר בספר תורת ה'. ירמיהו היה בלי ספק בין הנביאים והכוהנים שהיו באותו מעמד⁸.
 הנביא מצפה מהעם לקיים את מצוות התורה ובעיקר את המצוות המוסריות.
 קיימת זהות רעיונית ולשונית בין דברי ירמיהו לספר דברים:

ירמ' ד', 4	דברים ל', 6
"המלו לה' והסרו ערלות לבבכם"	"ומל ה' אלקיך את לבבך"
	דברים י', 16
	"ומלתם את ערלת לבבכם"
ירמ' ד', 22	דברים ו', 18
"ולהיטיב לא ידעו"	"ועשית הישר והטוב"

ביומא נ"ב, ע"ב נאמר: וכן שנינו, ומי גנזו? יאשיהו גנזו. מה ראה שגנזו? ראה שכתוב: "יולך ה' אתך
 ואת מלכך... אל גוי אשר לא ידעת..."⁹. מכאן שהספר שנמצא על ידי חלקיהו הכהן היה ספר דברים
 שהשפיע מאוד על המלך.

ירמיהו מוכיחם על הרע שהם עושים, והוא דורש מהם לעשות את הטוב. הנביא מבקש מהם הלכה
 למעשה עשיית דין צדק ואמת, עשיית חסד והתנהגות לפני משורת הדין בין אדם לחברו. החכמה
 היא ידיעת ה', לימוד התורה וחיים המבוססים על יסודות התורה. הנביא אומר מצד אחד: "שממה
 תהיה כל הארץ" ומצד שני "וכלה לא אעשה"¹⁰. בשעת נאומו גוברים עליו רחמיו, ולכן הוא מוסיף
 נחמה פורתא. אמנם הארץ תהיה שוממה אבל השמדה שלמה של העם לא אעשה. לנביא יש כוונה
 אחת, תקווה אחת - להשפיע על העם לשוב מדרכם ולתקן מעשיהם.

⁵ ירמ' ד' 20
⁶ ירמ' ד' 22
⁷ מל"ב כ"ב 8
⁸ מל"ב כ"ג 2
⁹ דבי כ"ח 36
¹⁰ ירמ' ד' 27

מצבו של העם בעיני הנביא

שקר ושחיתות שולטים בחיי הדת, החברה והכלכלה¹¹

המסקנה המתבקשת: חורבן לאומי

כיצד מנסים העם ומנהיגיו, בניגוד לנביא, למנוע חורבן לאומי?

רד"ק מתאר את מעשי העם ד"ה "מה תעשי"¹². " ... והמשילם גם כן לזונה, וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפרך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים, כן כנסת ישראל היתה מתדמה במעשה העכו"ם לעבוד את אלוהיהם וללבש בלבושיהם, להתגדל בפניהם בבגדים נאים... והנביא אומר לה: "מאסו בך עוגבים- נפשך יבקשו", אמר, להיפך בא לכם ממה שחשבתם, כי אתם סילקתם בטחונכם מעלי ובטחתם באומות, והתדמיתם להם במעשיהם כדי למצוא חן בעיניהם, והנה - מאסו בכם עד שיבקשו נפשתיכם להרוג ולאבד.

מנהיגי העם ניסו להתקשר בבריתות עם עמי האזור, ועל ידי כך להיחלף ממעצמות העל: מצרים, אשור או בבל. בזמן של סכנה ביקשו עזרת מעצמה אחת כנגד השנייה למשל: אחז מלך יהודה, מבקש עזרת אשור נגד מלך ישראל ומלך ארם. בסופו של דבר אחז משתעבד לאשור השתעבדות מדינית והשתעבדות דתית¹³. הושע בן אלה מבקש עזרת מלך מצרים נגד מלך אשור. מלך אשור מגלה את ישראל¹⁴. חזקיהו בוטח במלך מצרים שיבוא לעזרתו נגד מלך אשור. מלך מצרים לא בא לעזרת יהודה¹⁵. חזקיהו כורת ברית עם מלך בבל נגד אשור. ישעיהו מנבא לחזקיהו "הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך, ואשר אצרו אבתיך עד היום הזה בבלה לא יותר דבר"¹⁶.

ירמיהו חושש מהשתעבדות מדינית, דתית ורוחנית תוך כדי התקשרות מדינית עם עמי האזור. אחד מרעיונות המפתח אצל ירמיהו הוא כינון מדינה אידיאלית הבנויה על יסודות התורה. בריתות עם עמים זרים לא יושיעו את העם מיד מעצמות העל. הנביא עומד כנגד החברה אשר בתוכה הוא חי. תקווה ממלאת את ליבו, אולי יגרום לעם לשנות את דרכו.

נאמנותו של יהויקים למלך מצרים

פרעה נכה שליט מצרים ומערב אסיה קבע את מטהו בריבלה¹⁷. כאשר יהואחז חשב לנקום את נקמת אביו יאשיהו ופשט על ארץ מצרים, לקחו פרעה נכה בשבי למצרים.¹⁸ יהואחז מת בשביו ולא שב לארצו. פרעה נכה המליך את אליקים, והסב את שמו ליהויקים להדגיש כי השליט החדש כפוף בלי סייג לרצונותיו של מלך מצרים. את סיבת בחירתו של יהויקים על ידי פרעה אפשר להבין בגלל

¹¹ ירמ' ד' 14,22; ה' 16-18, 2

¹² ירמ' ד' 30

¹³ מל"ב ט"ז, 7-18

¹⁴ מל"ב י"ז, 3-6

¹⁵ מל"ב י"ח 21

¹⁶ מל"ב כ" 17

¹⁷ מל"ב כ"ג, 33

¹⁸ מל"ב כ"ג, 33-34

יחוסו הישראלי - אמו היתה זבודה בת פדיה מן רומה¹⁹ - עיר בגליל. יהויקים לא היה מקובל על רוב העם בגלל יחוסו הישראלי, ועל כן פרעה נכה יכול היה להיות בטוח שלא יבגוד בו, שכן לא יכול היה לסמוך על תמיכת העם. אשתו היתה נחושתא בת אלנתן בן עכבור²⁰. משפחה פרו מצרית שהעמידה מקרבה פקידי צבא גבוהים²¹. יהודה הפכה להיות לארץ חסות של מצרים, ומבחינה מדינית יהויקים והמוני העם השליכו יהבם על מצרים שתבטיח את קיום המדינה. יהויקים חייב היה את מלכותו למלך מצרים²². כדי להוכיח את נאמנותו למלך המצרי ביטל את כל השינויים הדתיים שהנהיג יאשיהו - המלך שיצא למלחמה נגד פרעה נכה במגידו והובס.²³

לקשר בין יהודה למצרים היו תוצאות הרות גורל. התיקונים של יאשיהו נמחו כליל. העם שנתון היה תחת משטר קשה ושעבוד מדיני הפך אדיש לענייני דת ומוסר. השפעת הדת המצרית מתחזקת מתוך תקווה שהעול המדיני והכלכלי יוקל. פרק מ"ד בירמיהו מספר על היהודים היושבים בארץ מצרים ועובדים למלכת השמים. היהודים הושפעו מהמצרים ואליליהם זמן רב לפני שירדו מצרימה עקב החורבן. עבודה זרה זו נזכרת בירמיהו פרק ז', 17-18 :

"האינך ראה מה המה עשים בערי יהודה ובחצות ירושלם, הבנים מלקטים עצים, והאבות מבערים את האש, והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים, והסך נסכים לאלקים אחרים למען הכעסני".

יהויקים התיר לחזור לעבודת האלילים שהיתה נהוגה בימי סבו מנשה בן חזקיהו :

"ויבן מזבחות לכל צבא השמים בשתי חצרות בית ה'"²⁴.

על פי פרושו של רש"י לפסוק "עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר"²⁵ יש מידה של אירוניה ולעג. הנביא אומר לעם: מאחר ואין ערך לעולותיכם, הקריבו זבחי שלמים ולפחות תיהנו מבשרם. הנאספים נדהמו ולא האמינו למשמע אזניהם. כיצד העז ירמיהו לומר דברים כה קשים? מות יאשיהו ומפלת מגידו התרחשו לא מזמן. על ידי ההתכנסות במקדש והקרבת הקורבנות ניסו הנביאים והכהנים להוציא את העם מהמצוקה הנפשית שבה הוא נתון. עבודת הקורבנות היא קלה מאחר וזו מוגבלת לאירועים מיוחדים. לאחר הטקס הפולחני האדם שוכח חובותיו וחוזר לחיי היום יום שלו. לעומת זאת הדרישה לשמירת המוסר והצדק החברתי אינה חדלה. באחד החגים כשהמון חוגג מילא את חצרות בית המקדש, ניבא ירמיהו נבואה זו :

"אל תבטחו לכם אל דבר השקר לאמר: היכל ה', היכל ה', היכל ה' המה"²⁶.

¹⁹ מל"ב כ"ג, 30

²⁰ מל"ב כ"ד, 8

²¹ ירמי כ"ו, 22; מל"ב כ"ב, 14

²² מל"ב כ"ג, 34

²³ מל"ב כ"ג, 29-30

²⁴ מל"ב כ"א, 5.

²⁵ ירמי ז' 21

²⁶ ירמ' ז' 4

הנביאים והכהנים דוברי השקר מצביעים על האולם, ההיכל והדביר ואומרים: הם יגנו עליכם. אך דבריהם דברי שקר, ובמה יגן העם על עצמו?

"כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם, אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו, גר יתום ואלמנה לא תעשקו, ודם נקי אל תשפכו במקום הזה"²⁷.

"ויתפסו אתו הכהנים הנביאים וכל העם לאמר: מות תמות" (כ"ו, 8). ללא תמיכתו של אחיקם בן שפן, שהיה בעל השפעה במלכות, היו השרים – השופטים גוזרים פסק דין מות על ירמיהו.

משפטו של ירמיהו: פרק כ"ו, 24-7

המעמד הגדול שמסופר עליו סובב סביב המבוכה הפנימית המוסרית והדתית שלאחר עלייתו של יהויקים. "בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר"²⁸. הרבה כלול במילים אלה. זה דורות עם יהודה לא ראה עת צרה ועת משבר כבאותה תקופה של תחילת ממלכת יהויקים, שהמליכו פרעה נכה תחת אחיו יהואחז. עדיין מלאה הארץ קינות והספדים על אביו האהוב על העם²⁹. יהויקים שעלה לשלטון באופן בלתי צפוי לו ולעמו, נמצא איש רע מעללים³⁰. בעצרת עם, כאשר נקבצו אנשים מכל ערי יהודה לחצר בית ה', נתבקש ירמיהו להביא את חזותו הקשה לפני כל העם. עיקר נאומו, שהטיח דברים קשים נגד המקדש. המאשימים לא רצו להאמין כי אמנם מהי יצא הדבר הנורא הזה. משפטו של ירמיהו ממחיש את הסכנה שנשקפה לירמיהו כשניבא, ואמנם רק בזכות התערבותו של אחיקם בן שפן ניצל ירמיהו.

אי אפשר שדברו של ירמיהו לא יתקבל בחרדה על ידי העם, אף על פי כן ניתן לו לסיים את נאומו בשלמות. בפרוש נאמר: "ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר ציוה ה' לדבר אל כל העם"³¹. אולם משסיים תפשוהו "הכהנים והנביאים וכל העם" וביקשו לדונו למות.

ירמיהו נאשם לפי החוק בדברים י"ח, 20:

"אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי, את אשר לא צויתיו לדבר... ומת הנביא ההוא". הכהנים והנביאים מאשימים את ירמיהו: "מדוע נבית בשם ה' לאמר". ירמיהו משיב לטענת משיביו: "ה' שלחני להנבא אל הבית הזה". והשופטים חרצו דין: "אין לאיש הזה משפט מות, כי בשם ה' אלקינו דבר אלינו". הכהנים והנביאים וכל העם מתנפלים על הנביא כדי לתופסו ולהביאו לדין. תופעה זו אין בה כדי לטשטש את העובדה שהעדה נחשבה לשופט העליון בדיני נפשות. "ושפטו העדה... והצילו העדה"³². אמנם "אלוהים" - שופטים³³, כהנים וזקנים שימשו מעין דיינים מומחים, אולם אספת העם שימשה

²⁷ ירמ' ז' 5-6

²⁸ ירמ' כ"ו, 1

²⁹ דבה"ב ל"ה, 25

³⁰ מל"ב כ"ד, 4

³¹ ירמ' כ"ו, 8

³² במדבר ל"ה, 24; 25

³³ שמות כ"ב, 7

מעין 'מועצת מושבעים' החורצת את משפט המוות ואף מבצעת אותו. בעניין מיכה המורשתי נאמר: "ההמת המתהו חזקיהו מלך יהודה וכל יהודה"³⁴.

במשפטו של ירמיהו אמנם השרים היו ראשי המדברים אך **יחד איתם הפוסק היה העם**³⁵. אליו פונים המאשימים³⁶, אליו פונה הנאשם, והוא הפוסק את פסק הדין.³⁷ אפשר לשאול: והמלך יהויקים היכן היה? אולי השרים, שהיו משוכנעים בצדקת הנביא, מיהרו לסיים את המשפט קודם שהמלך יהויקים יכול היה להתערב. למרות מתנגדיו הרבים היו לירמיהו תומכים מקרב בעלי המשרות הגבוהות בשלטון: "אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אתו ביד העם להמיתו". אחיקם בן שפן מציל את ירמיהו ולולא התערבותו של אחיקם בן שפן גורלו של ירמיהו היה מות. משפחות שפן ועכבור שהיו משפחות מכובדות בירושלים ובניהם נשאו תפקידים בכירים. ללא תמיכתו של אחיקם בן שפן, שהיה בעל השפעה במלכות, היו השרים – השופטים גוזרים פסק דין מות על ירמיהו.

משפחת שפן

אחיקם בן שפן נושא תפקיד בכיר בשרות המדינה. הוא השתתף במשלחת ששלח יאשיהו לחולדה הנביאה כאשר נמצא ספר התורה³⁸. בירמי' כ"ט, 1-4 אלעשה בן שפן מקבל בידו מכתב שנשלח על ידי ירמיהו לגולי בבל. בירמי' ל"ו, 10-13 אנו שומעים על שני בני משפחת שפן, לאביהם לשכה בפתח שער בית ה' ובנו עוזר כנגדו.

"ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו בית ה' בלשכת גמריהו בן שפן הספר בחצר העליון פתח שער בית ה' החדש... וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן... וירד בית המלך".
לפנינו שושלת משפחתית שבניה נושאים משרות רמות בשרות האזרחי. משפחה שפן המקורבת לירמיהו היתה מתומכי ירמיהו ובעלי נטייה פרו-בבלית. לעומתה, משפחת עכבור היתה ממתנגדי ירמיהו ובעלי נטייה פרו-מצרית.

משפחת עכבור

בימי יאשיהו:

"ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן ואת עכבור בן מיכיה... לכו דרשו את ה' בעדי

ובעד העם ובעד כל יהודה"³⁹.

בימי יהויקים:

"וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את אלנתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים"⁴⁰.

³⁴ ירמי' כו, 19

³⁵ "עם הארץ" הם בני המשפחות החופשיות בעלות הקרקעות במדינה ולהם זכות הדעה בהנהגת הארץ. גוף זה הופעל בעתות משבר, במיוחד כשנתערה רציפות השלטון. נראה שהיה בכוחו להוריש את המלוכה בניגוד לעקרון הבכורה כמו לאחר שהומת אמון: "ויך עם הארץ את כל הקושרים... וימליכו עם הארץ את יאשיהו" (מל"ב כ"א, 24).

³⁶ ירמי' כ"ו, 11

³⁷ ירמי' כ"ו, 16

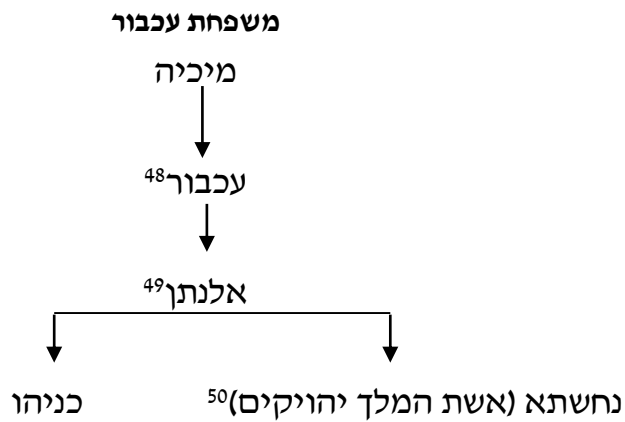
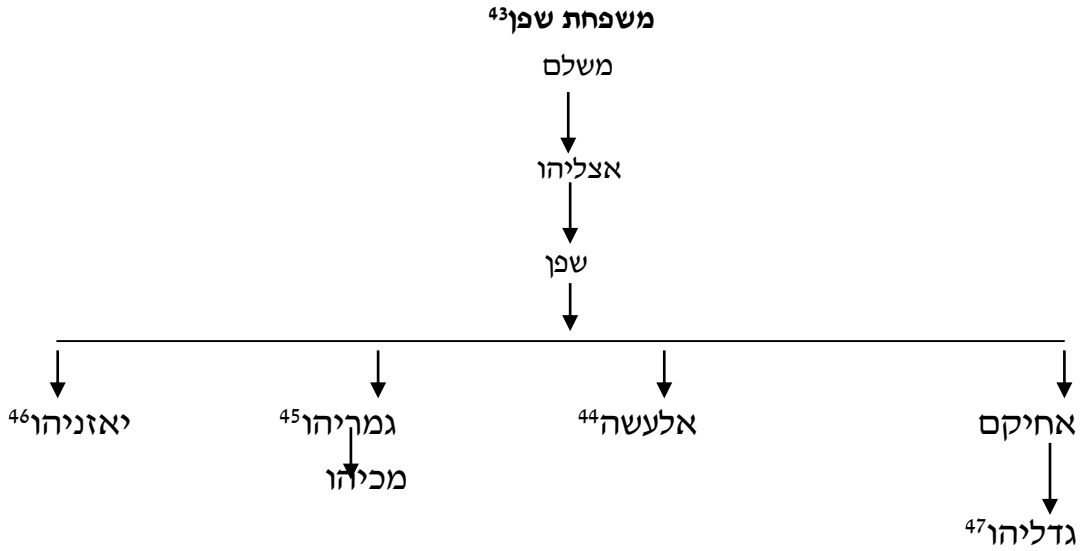
³⁸ מל"ב כ"ב, 12

³⁹ מל"ב כ"ב, 12

⁴⁰ ירמי' כ"ו, 22-24

אפשר שאשת יהויקים ממשפחת עכבור⁴¹. על פי מלמט⁴² הוחלף שם הבן בשם האב, כלומר: הבן כניהו בן אלנתן שזכר בחרסי לכיש הוא שירד מצרימה לבצע את פקודת המלך, לעומתו, האב אלנתן בן עכבור הוא זה שנמלא צער למראה שריפת המגילה של ירמיהו בפרק ל"ו, 25.

התפלגות המשפחות

⁴¹ יוחנן אהרוני, כתובות ערד, ירושלים, מוסד ביאליק, 1975, עמ' 127.
⁴² מלמט, א. 1948. אלנתן בן עכבור והנביא אוריהו מקרית יערים, ידיעות החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה, י-ם, החברה לחקירת א"י ועתיקותיה.

⁴³ מל"ב כ"ב, 3
⁴⁴ יחזקאל ח, 11
⁴⁵ ירמ' לו, 10
⁴⁶ יחזקאל ח, 11
⁴⁷ ירמ' מ', 5
⁴⁸ מל"ב כב, 12
⁴⁹ ירמ' כו, 22
⁵⁰ מל"ב כד, 15

דברי הנביא במקום ובזמן בו נאמרו
העם מרגיש תדהמה, זעזוע והתמרמרות. הרי יאשיהו המלך הצדיק שמותו הטראגי זעזע אותם, העלה את חשיבותו של המקדש בירושלים. הם האמינו שעצם קיומו של המקדש יצילם מכל פורענות והנה ירמיהו מערער אמונה זו. כל המעמדות בקרב העם התמרמרו במיוחד מנבואת ירמיהו.
הכהנים: רגישים במיוחד לדברי ירמיהו: "המערת פרצים היה הבית הזה"⁵¹, "ונתתי את הבית הזה כשלה"⁵². דברים אלו צופים את הקץ על מקור מחייתם ומעמדם של הכהנים.
הנביאים: הם וירמיהו שייכים לאותו מעמד, אך נבואותיהם סותרות. ירמיהו אומר על דבריהם: "אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר: היכל ה', היכל ה', היכל ה' המה...הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל"⁵³.

המסרים של ירמיהו ונביאי השקר סותרים:

<u>נביאי השקר</u>	<u>ירמיהו</u>
היכל ה' יגן עליהם	אין חסינות לבית המקדש

הצעה מתודית

שיחזור משפטו של ירמיהו בפרק כ"ו יסייע ללומדים לתאר את המעמד המשפטי, הטענות המשפטיות והפולמוס בין המשתתפים. הלומדים ימלאו את הטופס הבא כרשמי בית המשפט:

הנאשם: ירמיהו בן חלקיהו (8)
המקום: פתח שער ה' החדש (10)
השופטים: שרי יהודה (10)
המושבעים: כל העם (12)
הקטגורים: הכהנים והנביאים (11)
האשמה:
"מדוע נבית בשם ה' לאמר כשלו יהיה הבית הזה והעיר הזאת תתקרב מאין יושב" (9)
הבסיס לאשמה:
"אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ויות הנביא ההוא." (דבי י"ח, 20)
העונש המבוקש: "משפט מות לאיש הזה" (11)
הסנגור: ירמיהו
דברי ההגנה (12-15):
א) "ה' שלחני להנבא"
ב) "ועתה היטיבו דרכיכם...וינחם ה' אל הרעה"
ג) "ואני הנני בידכם"

⁵¹ ירמ' ז' 11

⁵² ירמ' כ"ו 6

⁵³ ירמ' ז' 4 - 8

ד) "אם ממותים אתם אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם ואל העיר הזאת ואל ישביה כי באמת שלחני יהוה עליכם לדבר באזניכם את כל הדברים האלה"

פסק דין זמני: (16):

"ויואמרו השרים וכל העם אל הכהנים ואל הנביאים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם יהוה אלהינו דבר אלינו"

תקדים מטעם ההגנה: (17-19):

מי הוא הנביא? : מיכה המורשתי

איזה מְלַךְ מְלַךְ בתקופתו? חזקיהו

תוכן נבואתו: "ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה והר הבית לבמות יער"

פסק הדין: המלך הושפע מנבואתו וקבל את דברי הנביא: "ההמת המתהו חזקיהו מלך יהודה וכל יהודה הלא ירא את יהוה ויחל את פני יהוה וינחם יהוה אל הרעה אשר דבר עליהם"

תקדים מטעם הקטגור: (20-23)

מי הוא הנביא? אוריהו בן שמעיהו

איזה מְלַךְ מְלַךְ בתקופתו? יהויקים

תוכן נבואתו: "וינבא...ככל דברי ירמיהו"

פסק הדין: "וישלך את נבלתו אל קברי בני העם"

איזה משני התקדימים השפיע על המושבעים?

התקדים השני שילהב את ההמון שרצה להוציא להורג את ירמיהו.

מדוע?

הקטגור הביא תקדים מימים קרובים – ימי המלך יהויקים. נבואותיהם של אוריהו ושל ירמיהו זהות, ואם אוריהו נהרג מן הדין שירמיהו ייהרג.

מהו פסק הדין הצפוי, ומי הציל את ירמיהו?

"אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אתו ביד העם להמיתו"

למרום מתנגדיו הרבים היו לירמיהו תומכים מקרב בעלי המשרות הגבוהות בשלטון.

סיכום:

כשהחל ירמיהו להתנבא בשנת שלוש עשרה ליאשיהו היתה ארץ יהודה שרויה בשלום ורחוקה ממלחמה, אך הנביא רואה את העתיד הנורא כמציאות של הווה ממש. הוא חש בחדות באסונות ובפורענות שעדיין רחוקים. אלוקים מעביר לו מסרים נוראיים, שם בפיו תיאורים של חורבן, של ביזות ושל שריפות. וכך אומר שד"ל ד"ה: "אוי לנו כי שדדנו"⁵⁴: הנביא מצייר כאילו הוא עומד באותו זמן ורואה בעיניו ושומע באוזניו. אין ספק, שחזיונותיו אלה של ירמיהו בתקופת התרוממות הרוח בארץ בימי יאשיהו, עוררו אוירה של חשד ושל עוינות סביב "נביא הפורענות". הרפורמה של יאשיהו השפיעה עמוקה על העם. את עבודת האלילים הפומבית ביערו, המקדש טוהר, הבמות הוסרו ולא התחדשו עוד. העם שבע רצון, בוטח ברפורמה ומצפה לטוב, ונביאים מנבאים שלום וישועה. יש להודות, שלא קל היה לבני יהודה להאמין באותו זמן בנבואות הזעם של ירמיהו, שהרי נאמרו בימים של טובה, שחרור מעול אשור ושפע כלכלי⁵⁵. חלק מעשרת השבטים שבו לארצם

⁵⁴ ירמ' ד' 13

⁵⁵ ירמ' ה', 28-27

ויאשיהו מרחיב את גבולות מדינתם. ירושלים הייתה מבוצרת במיוחד בימי יאשיהו. המלך מנשה בנה חומה חיצונית מסביב לירושלים⁵⁶. החומה הייתה מפורסמת בעוצמתה ונאמר "לא האמינו מלכי הארץ וכל ישרי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים"⁵⁷ - העם מבסס את ביטחונו על עוצמה פיזית.

בטחון העם והארץ

דברי הנביא	דברי העם
"ואכל קצירך ולחמך... יאכל צאנך ובקרך" ⁵⁹	"ורעב לא נראה" ⁵⁸
"ירשש ערי מבצרך אשר אתה בוטח בהנה בחרב" ⁶¹	"וחרב לא נראה" ⁶⁰
"ולוא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלקינו" ⁶³	"כחשו בה' ויאמרו: לא הוא" ⁶²
הביטחון תלוי אך ורק ביראת ה'	הביטחון תלוי בעוצמת מבצרים וחרבות

הנביא חדור הרגשה עמוקה של חטא העם, של חרון אין אונים. "כבסי מרעה לבך"⁶⁴, "כי אותי מרתה, נאם ה' "⁶⁵, "דרכך ומעלליך עשו אלה... רעתך כי מר"⁶⁶ ולכן כליון חרוץ מוכרח לבוא על העם.

הנביא שב משליחותו אל עשרת השבטים. הוא שליח ממלכה עצמאית השולטת ברוב שטחי מולדתם של עשרת השבטים ובכוחה לקלוט את הגולים. מצד אחד ירמיהו מלא דאגה ואכפתיות כלפי נציגי עשרת השבטים המלאים חשש ופחד, ומצד שני הוא מאוכזב ממה שקורה בירושלים: "צדקה נפשה משבה ישראל מבגדה יהודה"⁶⁷. הוא רואה שהרפורמה החיצונית עוסקת בטיהור הפולחן בלבד. הוא רואה שהעם מרוצה מן התיקונים, שכן בכך העם מרגיש שסיפק את דרישות ה'. העם מרגיש בטוח וחזק בגלל השקט והרווחה בארץ. הרבה אנשים כנראה התעשרו בעקבות ההתפשטות הטריטוריאלית בימי יאשיהו. אך הנביא רואה נגעים ופשעים ביחסי חברה, ביחסי אנוש ושחיתות בחיי הציבור. הנביא הקפיד לעקוב אחרי התנהגותם הפושעת של בני יהודה ולא נעלם מעניו דבר מכל תחבולותיהם אשר בעזרתם צברו את הונם: "חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו"⁶⁸ " ... בתיים מלאים מרמה על כן גדלו ויעשירו, שמנו עשתו גם עברו דברי רע, דין לא דנו, דין יתום ויצליחו, ומשפט אביונים לא שפטו"⁶⁹.

⁵⁶ דבה"ב ל"ג, 14

⁵⁷ איכה ד', 12

⁵⁸ ירמ' ה, 12

⁵⁹ ירמ' ה, 17

⁶⁰ ירמ' ה, 12

⁶¹ ירמ' ה, 17

⁶² ירמ' ה, 12

⁶³ ירמ' ה, 24

⁶⁴ ירמ' ד' 14

⁶⁵ ירמ' ד' 17

⁶⁶ ירמ' ד' 18

⁶⁷ ירמ' ג' 11

⁶⁸ ירמ' ד', 22

⁶⁹ פרק ה', 28-27

במסכת בבא מציעא ל', ע"ב נאמר :
 "דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים, אלא על שדנו בה דין תורה ... שהעמידו דיניהם על דין תורה,
 ולא עבדו לפני משורת הדין". ההלכה מכילה יותר ממה שנדרש על ידי החוקים הספציפיים ואנו
 מחויבים בכך. נקודה זו באה לידי ביטוי במושג "לפנים משורת הדין" והיא מתמצית בביטוי "ועשית
 הישר והטוב"⁷⁰.

ירמיהו פונה אל העם ואומר: גם אם כוונתכם רצויה מעשיכם אינם רצויים. הנביא משתמש בשני
 דימויים כדי להסביר לעם מה נדרש מהם, דמוי אחד מעולם החקלאות, ואחד מעולם ההלכה:
 "נירו לכם ניר, ואל תזרעו אל הקוצים.. פן תצא כאש חמתי ובערה"⁷¹.

⁷²"המלו לה' והסירו ערלות לבבכם איש יהודה וישיבי ירושלים, פן תצא כאש חמתי..."
 הנביא פותח את נבואתו בדרישה יסודית: "נירו לכם ניר" - הטיבו מעשיכם וליבכם, חטטו
 בהתנהגותכם, היבדלו מן הרע ובחרו בטוב, נהגו לפני משורת הדין, תקנו את המוסר החברתי.
 התוצאה של אי-תיקון דרכיכם תהיה אסון לאומי. על העם להבין: "דרכך ומעלליך עשו אלה"⁷³.
 רש"י, רד"ק ואלשיך מפרשים את משל השדה בצורות שונות:

רש"י: ד"ה כי כה אמר ה' נירו לכם ניר:

הוא לומדין מעובדי אדמה, שנרים אותו בקיץ להמית שורשי העשבים, שלא תהא מעלה קוצים בעת
 הזרע בחורף, אף אתם היטיבו מעשיכם בטרם תבוא עליכם הרעה, שלא תהא תפילתכם נמאסת
 כשתצקו.

רד"ק: והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה, ובחרישה ההיא יעקרו הקוצים והעשבים הרעים
 מן השדה, ויהיה ראוי לזריעה אחר-כך, והנמשל הוא שיטיבו את ליבם להבין דברי ה', ולקבלם בלב
 נכון. והוא כחורש האדמה לקבל הזרע, לא שיאמרו בפה נשמע את דבר ה', וליבם לא נכון עימו כמו
 שאמר למעלה: "לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר" (גי', 10), זהו כזרע אל הקוצים.

אלשיך: כל שדה בור טרם יזרע יעלה שמיר ושית. ואיך יזרע אל קוצים? על כן תחילת מעשהו של
 האיכר - יפתח וישדד אדמתו בחרישה אחת, ובה יהיו כל הקוצים כסוחים, ואחרי כן יפיץ חיטה
 ושעורה על פני הניר כולו. ואחר כך יעזוב לארץ תבואתו לעיני כל בעל כנף, יאכלו אכל את לחמו, על
 כן ישוב יחורש החורש פעם שנית... ועוד שנית יעשה הזריז יותר מכל זולתו לבער קוצים מסביבות
 שדהו פן תצא אש ומצאה קוצים ואחריהם תאכל פרי אדמתו".

מוסיף האלשיך בבבא קמא ס', ע"א:

א"ר יונתן אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם, שנאמר (שמות כ"ב): "כי תצא אש
 ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה" אימתי אש יוצאת? בזמן שהקוצים מצויים לה.

הכאב האישי והכאב הלאומי אצל ירמיהו

אצל ירמיהו יש קשר טבעי בין הזעם על העם החוטא לבין הכאב והצער על העם האובד. מעגל הסבל
 האישי של הנביא חופף את מעגל הסבל הלאומי והוא מוכן להקריב את אושרו לטובת עמו. ירמיהו
 צופה את הפורענות, אך מקונן עליה בעת ובעונה אחת. יש שהוא מתאר את הפורענות מתוך הזדהות

⁷⁰ דברים ו' 18

⁷¹ ירמ' ד', 3

⁷² ירמ' ד', 4

⁷³ ירמ' ד', 18

עם העם הסובל "שבר על שבר נקרא כי שדדה כל הארץ, פתאם שדדו אהליי"⁷⁴. רש"י ורד"ק מזכירים עובדות היסטוריות:

רד"ק: שבר השבטים בא בתחילה ועתה בא שבר יהודה.

רש"י: חרבות ירושלים על גלות יכניה.

רש"י

חרבן ירושלים⁷⁵

גלות יהויכין⁷⁶

רד"ק

גלות עשרת השבטים⁷⁷

גלות יהודה⁷⁸

הזדהות מוחלטת מתגלה כשהוא זועק מרוב כאב על בוא האויב:

"מְעִי מְעִי אוֹחִילָה

קִירוֹת לְבִי הִמָּה לִי לְבִי

לֹא אַחֲרֵי־שׁ כִּי קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַעְתִּי [שְׁמַעְתָּ] נִפְשִׁי

תְּרוּעַת מִלְחָמָה. "⁷⁹

---

⁷⁴ ירמ' ד' 20

⁷⁵ מל"ב כ"ה, 8

⁷⁶ מל"ב כ"ד, 12

⁷⁷ מל"ב י"ח, 9

⁷⁸ מל"ב כ"ה, 8

⁷⁹ ירמ' ד', 19